

KS. DANIEL BRZEZIŃSKI

UNIwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

DANBR@UMK.PL

ORCID: 0000-0003-4680-3055

KS. PROF. DR HAB. CZESŁAW RYCHLICKI (1939–2022). ŻYCIE I DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWO-DYDAKTYCZNA

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2023.023>

Streszczenie. W opracowaniu przypomniano sylwetkę oraz działalność naukowo-dydaktyczną ks. prałata prof. Czesława Rychlickiego (1939–2022), emerytowanego profesora Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Zmarły 17 grudnia 2022 r. prezbiter diecezji płockiej był znanym i cenionym – nie tylko w Polsce – uczonym i nauczycielem akademickim, wychowawcą wielu pokoleń kapłanów i osób świeckich, organizatorem życia naukowego oraz popularyzatorem nauki i promotorem nowych kadr naukowych. Przedstawione w artykule *curriculum vitae* i zaprezentowane kierunki naukowych poszukiwań oraz praca wychowawczo-organizacyjna ks. prof. Czesława Rychlickiego pozwalają na uświadomienie sobie ich zasięgu, różnorodności, znaczenia i bogactwa. Mogą również stać się przyczynkiem do kompleksowych i pogłębionych badań nad pozostawioną przez niego spuścizną duchową i intelektualną.

Słowa kluczowe: ks. Czesław Rychlicki, teologia, nauki kościelne, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Abstract. Rev. Prof. Czesław Rychlicki, PhD, DSc (1939–2022): His Life and His Research and Teaching Activities. This article offers an account of the academic profile and research and teaching activities of Prelate Czesław Rychlicki (1939–2022), Professor Emeritus of the Faculty of Theology, Nicolaus Copernicus University in Toruń. The late presbyter of the Diocese of Płock, who died on December 17, 2022, was widely known and respected in Poland and abroad as a scholar and academic teacher, educator of many gen-

erations of priests and laymen, organizer of scientific life, promoter of science, and supervisor of new faculty members. The account of Rev. Prof. Czesław Rychlicki's curriculum vitae and his research, educational and organizational pursuits presented in the article reveals the breadth, diversity, significance, and richness of his accomplishments. Furthermore, it can contribute to a comprehensive and in-depth study of the spiritual and intellectual legacy that he left behind.

Keywords: Rev. Czesław Rychlicki, theology, ecclesiastical sciences, Faculty of Theology, Nicolaus Copernicus University in Toruń.

WPROWADZENIE

W dniu 17 grudnia 2023 r. minęła pierwsza rocznica śmierci ks. prałata prof. dr. hab. Czesława Rychlickiego, emerytowanego profesora Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Ksiądz Profesor zmarł w Domu Seniora *Leonianum* – *Piękne życie* w Sikorzu k. Płocka po długiej i ciężkiej chorobie. Kilka miesięcy przed śmiercią zdążył jeszcze opublikować książkę, w której ukazał – jak zaznaczył w jej tytule – „swoją kapłańską drogę”: jej początek, duszpasterskie i naukowe przygotowanie do posługi prezbitera, a także owoce działalności naukowej i dydaktycznej¹.

W niniejszym opracowaniu – *in memoriam* – pragniemy zaprezentować tę jakże bogatą ziemską drogę kapłana, uczonego, nauczyciela akademickiego, wychowawcy, organizatora życia naukowego oraz promotora nauki i nowych kadr naukowych².

¹ Czesław Rychlicki, *Moja kapłańska droga* (Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2022). Publikacja ta, będąca formą autobiografii, stała się kanwą dla niniejszego opracowania.

² Por. „Rychlicki Czesław,” w *Leksykon polskich dogmatyków XX i XXI wieku*, red. Krzysztof Gózdź (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2010), 323–325; „Rychlicki Czesław,” w *Nowy słownik biograficzny ziemi dobrzyńskiej*, 2, M–Ż, Mirosław Krajewski (Rypin: Dobrzyńskie Towarzystwo Naukowe, 2014), 277–279, <https://kpbc.umk.pl/publication/195426>; „Ks. prof. dr. hab. Czesław Rychlicki,” w *10 lat w służbie Bogu i ludziom. Wydział Teologiczny Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (2001–2011)*, red. Dariusz Zagórski, Katarzyna Sztylec (Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2011), 64–67; Dariusz Rogowski, „Wspomnienie pośmiertne o śp. ks. Czesławie Rychlickim,” *Miesięcznik Pasterski Płocki* 107, nr 12 (2022): 1158–1160; Wojciech Góralski, Janusz Mariański, „Materiały do bibliografii publikacji zespołu osobowego pracowników Seminarium Duchownego

1. CURRICULUM VITAE

Ksiądz prof. Czesław Rychlicki urodził się 29 maja 1939 r. w Dobrzyniu n. Drwęcą (obecnie: Golub-Dobrzyń). W 1957 r., po uzyskaniu świadectwa dojrzałości w Liceum Ogólnokształcącym w Golubiu-Dobrzyniu, wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku. Po sześcioletniej formacji filozoficzno-teologicznej, w czerwcu 1963 r. przyjął święcenia prezbiteratu w płockiej bazylice katedralnej, a następnie przez rok pracował jako wikariusz w parafii pw. św. Jadwigi Śląskiej w Białej k. Płocka.

W lipcu 1964 r. został skierowany przez Biskupa Płockiego na studia w zakresie teologii dogmatycznej na Wydziale Teologicznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, otrzymując tam w grudniu 1965 r. tytuł zawodowy magistra teologii. Od lutego 1966 r. kontynuował studia z teologii dogmatycznej na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie, uzupełnione studiami w Papieskim Instytucie Biblijnym oraz Papieskim Instytucie Studiów Wschodnich. W rzymskim Instytucie *Dante Alighieri* uczył się języka włoskiego, a języka hiszpańskiego w ramach kursu zorganizowanego dla studentów *Gregorianum* przez Ambasadę Argentyny w Rzymie. Podczas pobytu zagranicą studiował również język francuski w Paryżu na *L'Alliance Française* i w *L'Institut Catholique de Paris*, jak również język niemiecki w *Goethe-Institut* w Boppard Am Rhein.

Studia na *Gregorianum* uwieńczył w grudniu 1970 r. uzyskaniem stopnia doktora nauk teologicznych w zakresie teologii dogmatycznej. Te-

w Płocku,” *Studia Płockie* 8 (1980): 345–346; Wojciech Góralski, Janusz Mariański, „Materiały do bibliografii publikacji zespołu osobowego pracowników Seminarium Duchownego w Płocku (1979–1983),” *Studia Płockie* 13 (1985): 322; Wojciech Góralski, Janusz Mariański, „Materiały do bibliografii publikacji zespołu osobowego pracowników Seminarium Duchownego w Płocku (1984–1988),” *Studia Płockie* 18 (1990): 312–313; Wojciech Góralski, „Materiały do bibliografii publikacji zespołu osobowego pracowników Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku oraz księży Diec. Płockiej zatrudnionych w innych uczelniach (1989–1993),” *Studia Płockie* 22 (1994): 244; Daniel Brzeziński, „Wykaz publikacji Księży Profesorów Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku oraz kapłanów diecezji płockiej zatrudnionych w innych uczelniach (1994–1998),” *Studia Płockie* 27 (1999): 296–297; Daniel Brzeziński, Remigiusz Stacherski, „Wykaz publikacji Księży Profesorów Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku oraz kapłanów diecezji płockiej zatrudnionych w innych uczelniach (1999–2003),” *Studia Płockie* 32 (2004): 341–343; Daniel Brzeziński, „Wykaz publikacji księży profesorów Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku oraz innych kapłanów diecezji płockiej (2004–2008),” *Studia Płockie* 37 (2009): 310–311.

mat jego rozprawy doktorskiej to: „*Cristologia negli scritti di Andrea Frycz Modrzewski, il precursore dell'ecumenismo*”³. Po zakończonych studiach, przed powrotem do Polski, ks. dr Czesław Rychlicki prowadził jeszcze prace badawcze na Uniwersytecie we Freiburgu im Breisgau w Niemczech i na Papieskim Uniwersytecie w Salamance w Hiszpanii, gdzie nawiązał kontakt z Centrum Ekumenicznym Jana XXIII, działającym przy tej uczelni.

Po powrocie do Płocka przez ponad pół wieku mieszkał w Wyższym Seminarium Duchownym, aktywnie współtworząc płockie środowisko teologiczne. W Wyższym Seminarium Duchownym w Płocku przez ponad 40 lat, od 1971 r. do 2012 r., był profesorem teologii dogmatycznej i ekumenizmu, wykładając w sumie – jak obliczył – 14 traktatów teologicznych. W latach 1972–1982 prowadził wykłady zleczone na Wydziale Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. W latach 1982–1986 był zatrudniony jako adiunkt w Katedrze Teologii Dogmatycznej tego Wydziału. Od roku 1993 do momentu powołania Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w 2001 r. (gdy alumni toruńskiego Seminarium stali się studentami UMK) był też profesorem Wyższego Seminarium Duchownego w Toruniu.

W 1972 r. ks. Czesław Rychlicki zorganizował Soborowe Studium Teologiczno-Pastoralne dla kapłanów diecezji płockiej stanowiące Punkt Konsultacyjny w Płocku Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (od 1999 r. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego). Kierował nim do 2001 r., kiedy to rozpoczął pracę na nowo utworzonym Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Dzięki determinacji i wysiłkom ks. prof. Czesława Rychlickiego płocki Punkt Konsultacyjny ATK/UKSW (od 2009 r. Ośrodek Naukowo-Badawczy UKSW z siedzibą w Płocku) umożliwił – setkom kapłanów, a od roku 1993 także osobom świeckim – uzyskanie tytułu zawodowego magistra teologii, a także licencjatu kanonicznego z teologii w zakresie teologii praktycznej⁴. Należy też dodać, że ks. prof. Czesław Rychlicki z upoważnienia Biskupa Płockiego

³ Doktorat wydany drukiem: Czesław Rychlicki, *Cristologia negli scritti di Andrea Frycz Modrzewski, il precursore dell'ecumenismo*. Excerpta ex dissertatione ad Lauream in Facultate Theologica Pontificae Universitatis Gregoriana (Roma: Tipografia Domograf, 1971).

⁴ Zob. „Komisja ds. Wyższego Seminarium Duchownego i Szkolnictwa Wyższego, Formacja do kapłaństwa w Kościele Płockim,” w *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość*.

prowadził rozmowy z władzami Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz watykańską Kongregacją Wychowania Katolickiego na temat afiliacji Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku do Wydziału Teologicznego UKSW, co w maju 2000 r. doprowadziło do podpisania między uczelniami stosownej umowy.

W latach 1980–1982 z mandatu Konferencji Episkopatu Polski uczestniczył w dialogu ekumenicznym z Kościołem Starokatolickim Mariawitów w kwestii wzajemnego uznania ważności sakramentu chrztu. W 1989 r. został powołany przez kardynała Józefa Glempa, Prymasa Polski, na członka I Komisji Przygotowawczej II Polskiego Synodu Plenarnego.

W 1998 r. ks. Czesław Rychlicki – na podstawie dorobku naukowo-badawczego oraz dydaktyczno-organizacyjnego, w tym monografii *Sakramentalny charakter przymierza małżeńskiego. Studium teologiczno-dogmatyczne*⁵ – uzyskał stopień naukowy doktora habilitowanego nauk teologicznych, a w 2002 r. tytuł naukowy profesora nauk teologicznych. Tytuł monografii profesorskiej brzmiał: *Wiara – nadzieja – miłość wobec wieczności. Z zagadnień współczesnej eschatologii*⁶.

W roku 1998 ks. dr hab. Czesław Rychlicki został zatrudniony ponownie w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie jako adiunkt i kierownik Katedry Katechezy Rodzinnej w Instytucie Studiów nad Rodziną Wydziału Teologicznego, a w 1999 r., po przekształceniu ATK w Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, pracował na stanowisku profesora nadzwyczajnego nowego uniwersytetu. Na tej uczelni został również członkiem Rady Wydziału Nauk Prawnych: Prawa i Prawa Kanonicznego, a od 1999 r. – Wydziału Prawa Kanonicznego. Zasiadał także w Senacie ATK/UKSW.

W roku 2001 podjął pracę na nowo utworzonym Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu jako profesor nadzwyczajny i kierownik Zakładu Teologii Dogmatycznej i Ekumenizmu. W roku 2004 otrzymał stanowisko profesora zwyczajnego. W latach 2001–2002 był

XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego, red. Henryk Seweryniak (Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2015), 221–222.

⁵ Czesław Rychlicki, *Sakramentalny charakter przymierza małżeńskiego. Studium teologicznodogmatyczne* (Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 1997).

⁶ Czesław Rychlicki, *Wiara – nadzieja – miłość wobec wieczności. Z zagadnień współczesnej eschatologii* (Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2001).

członkiem Senatu UMK. W latach 2004–2014, przez dwie kadencje, należał do Uniwersyteckiej Komisji Akredytacyjnej.

W latach 1999–2007 pełnił funkcję sekretarza Rady Naukowej Konferencji Episkopatu Polski, kierowanej wówczas przez biskupa prof. dr. hab. Stanisława Wielgusa. Jako sekretarz Rady Naukowej KEP ks. Cz. Rychlicki w 2003 r. był inicjatorem i organizatorem Komitetu Nauk Teologicznych Polskiej Akademii Nauk i jego członkiem w latach 2003–2006. W roku 2004 współorganizował w Lublinie VII Kongres Teologów Polskich. W 2005 r. uczestniczył w wizycie biskupów polskich *ad limina apostolorum*, przedstawiając w Kongregacji Nauki Wiary i w Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego sytuację studiów teologicznych w Polsce. Na prośbę Kongregacji Nauki Wiary wraz z kilkoma wybitnymi uczonymi polskimi (ks. prof. Czesławem Bartnikiem, ks. prof. Lucjanem Balterem, ks. prof. Piotrem Jaskułą, o. prof. Tadeuszem Łukaszukiem, o. prof. Celestynem Napiórkowskim i o. prof. Jackiem Salijem) w 2002 r. przygotował „Opinię teologiczną o losie dzieci zmarłych bez chrztu” Rady Naukowej Konferencji Episkopatu Polski.

Rada Naukowa Konferencji Episkopatu Polski współpracowała także z Radą Konferencji Episkopatów Europy (CCEE) w ramach przygotowania europejskiego Sympozjum Duszpasterstwa Akademickiego, jaki odbył się w Rzymie w lipcu 2003 r. Ksiądz prof. Cz. Rychlicki brał udział w europejskim spotkaniu Krajowych Delegatów Duszpasterstwa Uniwersyteckiego we wrześniu 2002 r., w Madrycie, pod hasłem „Kościół i Uniwersytet w Europie”.

Należy szczególnie podkreślić, że jako sekretarz Rady Naukowej KEP ks. prof. Czesław Rychlicki czynnie uczestniczył we wdrażaniu tzw. Procesu Bolońskiego w szkolnictwie wyższym w Polsce. W 2006 r. brał udział w europejskim seminarium w Watykanie na temat „The Cultural Heritage and Academic Values of the European University and the Attractiveness of the *European Higher Education Area* (EHEA)”. Spotkanie to zostało zorganizowane pod patronatem Komisji Europejskiej we współpracy z UNESCO – CEPES (Europejskim Centrum Szkolnictwa Wyższego), Radą Europy, Stowarzyszeniem Rektorów Papieskich Uniwersytetów Rzymskich oraz Papieską Akademią Nauk. Na spotkanie przybyli ministrowie szkolnictwa wyższego z krajów Europy oraz przedstawiciel departamentu ds. szkolnictwa wyższego Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej.

Od czerwca 2003 r. ks. prof. Czesław Rychlicki był członkiem korespondentem, a od stycznia 2007 r. członkiem rzeczywistym Papieskiej Akademii Teologicznej w Watykanie. W 2006 r. został konsultorem ds. studiów na kierunkach nauk kościelnych (teologia, prawo kanoniczne, filozofia chrześcijańska) w Radzie Głównej Szkolnictwa Wyższego.

W roku 2013 zakończył pracę naukowo-dydaktyczną w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu i przeszedł na emeryturę.

Książd prof. Czesław Rychlicki wziął udział w kilku sympozjach międzynarodowych (w Berlinie, Saragossie, Rzymie, Watykanie, Madrycie, Toruniu, Lublinie) i kilkudziesięciu sympozjach ogólnopolskich. Opublikował kilka książek, kilkanaście skryptów dla studentów oraz blisko 160 artykułów naukowych i popularnonaukowych. Był promotorem 4 rozpraw doktorskich, przygotował 20 recenzji do tytułu naukowego profesora nauk teologicznych oraz 2 recenzje do doktoratów *honoris causa*, 19 recenzji dorobku habilitacyjnego oraz 63 recenzje doktoratów, był promotorem 64 magisteriów i 90 licencjatów. Opinie w postępowaniu o nadanie doktoratu honorowego sporządzał dla uczonych tej miary, co o. prof. Jean Galot (doktorat *honoris causa* nadany na KUL w 2004 r.) oraz kardynał prof. Gerhard Müller (doktorat *honoris causa* nadany na UKSW w 2007 r.). Przygotował też opinię do wniosku o przyznanie – w 2010 r. – abp. prof. Edwardowi Ozorowskiemu Nagrody Ministra Szkolnictwa Wyższego za całokształt pracy naukowej.

W roku 2000 został odznaczony przez Prezydenta RP Złotym Krzyżem Zasługi. W roku 2001 otrzymał Wielki Order św. Zygmunta. W roku 1985 św. Jan Paweł II nadał mu godność kapelana Jego Świątobliwości, a w 2004 r. godność prałata honorowego Ojca Świętego. Od roku 1987 ks. Czesław Rychlicki był również kanonikiem honorowym Kapituły Katedralnej Płockiej.

2. OBSZARY BADAŃ NAUKOWYCH

Działalność naukowa ks. prof. Czesława Rychlickiego skupiała się wokół kilku zasadniczych obszarów badań: chrystologii, ekumenizmu, sakramentologii, w tym teologii małżeństwa i rodziny oraz teologii chrztu i teologii kapłaństwa, antropologii teologicznej, eschatologii, eklezjologii

oraz teologii współczesnej i kształcenia teologicznego. W swoich badaniach Ksiądz Profesor proponował teologię kontekstualną, rozpatrującą poszczególne zagadnienia w powiązaniu z całą doktryną Kościoła.

Na rozwój kierunku chrystologiczno-ekumenicznego w zainteresowaniach badawczych ks. prof. Rychlickiego – jak sam podkreślał – wpłynęły bez wątpienia włoski humanizm i kultura Italii, która go fascynowała i towarzyszyła mu do końca życia. Nowożytny humanizm zainspirował w latach 60. ubiegłego wieku młodego wówczas doktoranta i początkującego naukowca do podjęcia badań nad wpływem owego humanizmu na polską myśl teologiczną, co zaowocowało wspomnianą już rozprawą doktorską. Dysertacja dotyczyła problematyki chrystologicznej, eklezjologicznej i ekumenicznej (tej ostatniej – oczywiście – w rozumieniu właściwym epoce odrodzenia, czyli irenizmu) w pismach Andrzeja Frycza Modrzewskiego jako prekursora ekumenizmu. Podjęte badania pozwoliły wykazać, że uprawianą przez Frycza Modrzewskiego w Polsce teologię należy postrzegać nie jedynie poprzez pryzmat faktycznych uchybień, a może i błędów, ale trzeba ją oceniać przede wszystkim w kontekście polityczno-historycznych i psychiczno-osobowościowych uwarunkowań metody przyjętej przez tego wybitnego polskiego teologa. Ksiądz Rychlicki nazwał ją metodą „ireniczną” (od gr. *irene* – pokój, pojednanie). W opinii plockiego badacza stanowiła ona w nurcie ówczesnych sporów, a nawet walk religijnych, formę swoistego „ekumenizmu”, mającego na celu pojednanie. Niezależnie od późniejszych, nie zawsze pochlebnych sądów na temat tendencji irenicznych jako przejawu niewłaściwie pojętego ekumenizmu, nurt ten w wieku XVI należy oceniać raczej pozytywnie jako metodę, która walczyła się do tolerancji religijnej w Rzeczypospolitej Obojga Narodów, będącej krajem „bez stosów” i posiadającej miano *asylum haereticorum*. Ksiądz prof. Rychlicki dowodził tym samym, że osobę i dzieło każdego człowieka trzeba widzieć na tle czasów, w jakich przyszło mu żyć i w kontekście całego życia i działalności. Taka ocena – istotna z ekumenicznego punktu widzenia – zwracała uwagę nie tylko na faktyczne błędy, także te doktrynalne, często popełniane w wirze ideologicznych i religijnych dyskusji, ale na całą postawę troski o prawdę i wartości społeczne, nacechowaną miłością do własnej wspólnoty religijnej i do człowieka reprezentującego odmienne poglądy. Ta tematyka badawcza była kontynuowana w wielu późniejszych publikacjach Profesora, między innymi wówczas, gdy opisywał sytuację wy-

znaniową i ekumeniczną w Polsce i zastanawiał się nad kierunkami duszpasterstwa ekumenicznego⁷.

Drugim istotnym obszarem badań była sakramentologia dogmatyczna. Najważniejsza publikacja w tym zakresie to studium teologiczno-dogmatyczne przedstawione w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego, dotyczące sakramentalnego charakteru przymierza małżeńskiego. W monografii tej ks. prof. C. Rychlicki ukazał przede wszystkim konieczność i potrzebę pewnego odejścia we współczesnej teologii od zbyt reistycznego ujmowania sakramentu małżeństwa, dokonującego się poprzez kontrakt czy też konsens (co, rzecz jasna, z punktu widzenia prawnokanonicznego stanowi istotę ważności zawarcia sakramentu), i ujęcia go w kategoriach biblijnego przymierza. Na przykładzie sakramentu małżeństwa ówczesny habilitant starał się zweryfikować dwie podstawowe zasady teologiczne: tę, że łaska zakłada naturę (*gratia supponit naturam*) i że sakrament jest nie tylko znakiem (wskazującym na rzeczywistość zbawczą), czy nawet symbolem (zawierającym tę rzeczywistość), lecz także rzeczywistość zbawczą skutecznie realizuje. Pierwsza zasada weryfikuje się w fakcie instytucji małżeństwa jako naturalnego i dobrego daru Stwórcy dla człowieka, przez który dokonuje się osobowe spotkanie człowieka z Bogiem w Chrystusie. Prawdziwość drugiej zasady zostaje potwierdzona w liście św. Pawła do Efezjan (Ef 5, 21–32), w którym Apostoł Narodów dowodzi, że miłość Chrystusa do Kościoła zostaje rzeczywiście odtworzona w miłości małżeńskiej, a tym samym sakramentalność związku małżeńskiego polega na rzeczywistym uobecnieniu w chrześcijańskim związku małżeńskim przymierza miłości Chrystusa z Kościołem. Dodajmy, że takie rozumienie celebracji sakramentów i obecności w nich Misterium Chrystusa jest określane w teologii liturgii mianem anamnezy.

⁷ Por. Rychlicki, *Moja kapłańska droga*, 29–30. W cytowanej autobiografii autorstwa ks. Czesława Rychlickiego zamieszczony został pełny wykaz jego publikacji wraz z ich przyporządkowaniem – dokonany przez samego Autora – do poszczególnych obszarów badań. W naszym opracowaniu dokonujemy jedynie – za Autorem – krótkiej prezentacji działalności badawczo-naukowej Księdza Profesora, bez odwoływania się (poza kluczowymi monografiami wydanymi jako pozycje książkowe) do licznych artykułów naukowych i popularnonaukowych oraz opracowań redakcyjnych; zob. Rychlicki, *Moja kapłańska droga*, 29–35, 40–55.

Podobnie, jak problematykę chrystologiczną i ekumeniczną, także badania w zakresie sakramentologii ks. prof. Rychlicki rozwijał i pogłębiał w całym szeregu swoich publikacji, uwypuklając – między innymi – aspekt ekumeniczny sakramentów i potrzebę spojrzenia na nie również w optyce sakramentologii wschodniej. Postulował, aby – nie pozbawiając samych małżonków ich roli szafarzy sakramentu – dowartościować udział kapłana asystującego przy małżeństwie w sensie jego czynnego współdziałania w urzeczywistnianiu aktu sakramentalnego. Z teologią sakramentu małżeństwa ściśle wiąże się teologia rodziny, która również zajmuje poczesne miejsce w piśmiennictwie ks. Cz. Rychlickiego. Dodajmy, że płocki teolog opracował hasła o małżeństwie zamieszczone w *Encyklopedii katolickiej*, wydanej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II.

W nurcie teologii sakramentalnej Ksiądz Profesor podjął także badania nad innymi sakramentami, w tym nad sakramentem kapłaństwa i jego chrystologiczną naturą, posługą kapłana – prezbitera i biskupa – i jego misją duszpasterską w Kościele i w świecie, wieloaspektową formacją kandydatów do kapłaństwa oraz teologiczną i duszpasterską formacją prezbiterów. Zajmował się również wychowawczym i duszpasterskim wymiarem sakramentu pokuty i Eucharystii, między innymi w przygotowaniu dzieci do Pierwszej Komunii świętej⁸.

Istotnym obszarem teologicznej refleksji ks. prof. Rychlickiego była też antropologia. Zajmował się nią zarówno w aspekcie metodologicznym, opisując tzw. antropologię adekwatną (między innymi w ujęciu św. Jana Pawła II), jak również od strony merytorycznej, poświęcając w swoim piśmiennictwie wiele miejsca problematyce stworzenia i wynikającego z faktu stworzenia ekologicznemu przesłaniu Stwórcy do człowieka. Ukazywał biblijne uzasadnienie odpowiedzialności człowieka za jego właściwy stosunek do świata stworzonego oraz ścisłą zależność między ładem ekologicznym i ludzką etyką. W nurcie antropologii chrześcijańskiej można umieścić także publikacje z zakresu – jak to określał Ksiądz Profesor – „tożsamości chrześcijaństwa”, w których wskazywał chrystologię jako konieczną podstawę antropologii teologicznej i Bosko-ludzkie misterium chrześcijaństwa⁹.

⁸ Por. Rychlicki, *Moja kapłańska droga*, 30–33.

⁹ Por. Rychlicki, *Moja kapłańska droga*, 33.

Nie sposób nie przywołać publikacji z zakresu eschatologii. Kluczową pozycję stanowiła tutaj wzmiankowana już monografia przedstawiona w postępowaniu o nadanie tytułu profesora nauk teologicznych. Zaprezentowano w niej istotę chrześcijańskiej wiary w rzeczy ostateczne, odchodząc od klasycznej struktury wykładu o rzeczach ostatecznych, opartego głównie na interpretacji patrystycznej i dokumentach Kościoła, a stosując metodę kontekstualną, wykorzystującą dane z nauki o stworzeniu, sakramentologii, antropologii teologicznej oraz teologii rzeczywistości ziemskich. W nurcie zagadnień eschatologicznych ks. prof. Rychlicki zajmował się też problemem dotyczącym sytuacji dzieci zmarłych bez chrztu. Jego autorstwa są hasła o sędzie ostatecznym w *Encyklopedii katolickiej* KUL¹⁰.

Ksiądz Profesor żywo interesował się także współczesnym obrazem i aktualną sytuacją teologii i studiów teologicznych zarówno w Europie, jak i w Polsce. W wielu publikacjach na ten temat pytał o miejsce i zadania teologii wobec społeczno-kulturowych przemian epoki ponowoczesnej, w której – niestety – redefinicji poddano i samą instytucję uniwersytetu, i rolę teologii oraz debaty teologicznej w przestrzeni publicznej. Pytał o miejsce i rolę teologii w formacji chrześcijańskiej i ludzkiej. Był autorem opracowań na temat struktury i kadry naukowo-dydaktycznej na wydziałach nauk kościelnych w Polsce, habilitacji i doktoratów uzyskanych na tych wydziałach w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych dwudziestego wieku oraz na początku obecnego stulecia, prac badawczo-rozwojowych w kościelnych towarzystwach naukowych i jednostkach organizacyjnych wydziałów nauk kościelnych, a także roli uniwersytetów katolickich i nauk kościelnych w posłudze nowej ewangelizacji¹¹.

W bardzo wielu opracowaniach Profesora obecna jest pośrednio lub bezpośrednio katolicka nauka o Kościele. Wśród podejmowanych zagadnień eklezjologicznych ks. Cz. Rychlicki często pytał o zbawczą rolę Kościoła, o istotę jego Urzędu Nauczycielskiego, o stosunek wiary do kultury i o zadania Mistycznego Ciała Chrystusa we współczesnym świecie.

Do tej panoramy naukowych zainteresowań i dokonań ks. prof. Czesława Rychlickiego należałoby jeszcze dodać choćby publikacje dotyczące historii, symboliki, wymiaru teologicznego i przesłania pastoralno-kateche-

¹⁰ Por. Rychlicki, *Moja kapłańska droga*, 33–34.

¹¹ Por. Rychlicki, *Moja kapłańska droga*, 34–35.

tycznego roku jubileuszowego, czy też opracowania, w których zastanawiał się nad rozumieniem i miejscem wartości chrześcijańskich, ale i wartości ogólnoludzkich, w świecie postmodernistycznym. W dorobku Księdza Profesora odnajdujemy też teksty mariologiczne, opracowania dotyczące kanonizacji i beatyfikacji, a także refleksje o obrazie Boga w nauczaniu Benedykta XVI¹². Zajmował się również myślą teologiczną i dorobkiem naukowym takich teologów, jak: sługa Boży, ks. prof. Wincenty Granat, kardynał prof. Walter Kasper oraz ks. prof. Lucjan Balter.

ZAKOŃCZENIE

Nawet syntetycznie tylko przedstawione *curriculum vitae* i zaprezentowana jedynie w zarysie praca naukowo-badawcza i wychowawczo-organizacyjna ks. prof. Czesława Rychlickiego pozwalają na uświadomienie sobie ich zasięgu, różnorodności, bogactwa i znaczenia.

Mamy nadzieję, że to wspomnienie sylwetki i wszechstronnej działalności Księdza Profesora – w pierwszą rocznicę jego odejścia do Domu Ojca – zainspiruje i zainicjuje kompleksowe i pogłębione badania nad pozostawioną przez niego spuścizną duchową i intelektualną. Podejmowana przez niego problematyka teologiczna, ale i ta humanistyczna oraz eklezjalna – w wielu aspektach i wymiarach – jest dziś może jeszcze bardziej aktualna i konieczna do przemyślenia i wprowadzenia w życie niż wówczas, gdy przed laty pochylał się nad nią ks. prof. Czesław Rychlicki.

BIBLIOGRAFIA

Brzeziński, Daniel. „Wykaz publikacji Księży Profesorów Wyższego Seminarium Duchowego w Płocku oraz kapłanów diecezji płockiej zatrudnionych w innych uczelniach (1994–1998).” *Studia Płockie* 27 (1999): 259–301.

Brzeziński, Daniel. „Wykaz publikacji księży profesorów Wyższego Seminarium Duchowego w Płocku oraz innych kapłanów diecezji płockiej (2004–2008).” *Studia Płockie* 37 (2009): 247–319.

¹² Por. Czesław Rychlicki, *Bóg jest Miłością. Refleksja nad encykliką Benedykta XVI* (Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2006).

- Brzeziński, Daniel i Stacherski Remigiusz. „Wykaz publikacji Księży Profesorów Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku oraz kapłanów diecezji płockiej zatrudnionych w innych uczelniach (1999–2003).” *Studia Płockie* 32 (2004): 267–347.
- Góralski, Wojciech i Mariański, Janusz. „Materiały do bibliografii publikacji zespołu osobowego pracowników Seminarium Duchownego w Płocku.” *Studia Płockie* 8 (1980): 309–351.
- Góralski, Wojciech i Mariański, Janusz. „Materiały do bibliografii publikacji zespołu osobowego pracowników Seminarium Duchownego w Płocku (1979–1983).” *Studia Płockie* 13 (1985): 303–325.
- Góralski, Wojciech i Mariański, Janusz. „Materiały do bibliografii publikacji zespołu osobowego pracowników Seminarium Duchownego w Płocku (1984–1988).” *Studia Płockie* 18 (1990): 281–314.
- Góralski, Wojciech. „Materiały do bibliografii publikacji zespołu osobowego pracowników Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku oraz księży Diec. Płockiej zatrudnionych w innych uczelniach (1989–1993).” *Studia Płockie* 22 (1994): 205–247.
- „Komisja ds. Wyższego Seminarium Duchownego i Szkolnictwa Wyższego, Formacja do kapłaństwa w Kościele Płockim.” W *Gdzie jest Bóg, tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego*, redakcja Henryk Seweryniak, 216–234. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2015.
- „Ks. prof. dr hab. Czesław Rychlicki.” W *10 lat w służbie Bogu i ludziom. Wydział Teologiczny Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (2001–2011)*, redakcja Dariusz Zagórski, Katarzyna Sztylc, 64–67. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2011.
- Rogowski, Dariusz. „Wspomnienie pośmiertne o śp. ks. Czesławie Rychlickim.” *Miesięcznik Pastorski Płocki* 107, nr 12 (2022): 1158–1160.
- Rychlicki, Czesław. *Bóg jest Miłością. Refleksja nad encykliką Benedykta XVI*. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2006.
- Rychlicki, Czesław. *Cristologia negli scritti di Andrea Frycz Modrzewski, il precursore dell'ecumenismo*. Roma: Pontificia Università Gregoriana, 1971.
- Rychlicki, Czesław. *Moja kapłańska droga*. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2022.
- Rychlicki, Czesław. *Sakramentalny charakter przymierza małżeńskiego. Studium teologiczno-dogmatyczne*. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 1997.
- Rychlicki, Czesław. *Wiara – nadzieja – miłość wobec wieczności. Z zagadnień współczesnej eschatologii*. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2001.
- „Rychlicki Czesław.” W *Leksykon polskich dogmatyków XX i XXI wieku*, redakcja Krzysztof Gózdź, 323–325. Lublin: Wydawnictwo KUL, Lublin 2010.
- „Rychlicki Czesław.” W *Nowy słownik biograficzny ziemi dobrzyńskiej*. 2, M–Ż, Mirosław Krajewski, 277–279. Rypin: Dobrzyńskie Towarzystwo Naukowe, 2014. <https://kpbk.umk.pl/publication/195426>.